

Yeni Bir Egemenlik Mücadelesi Alanı Olarak Arktika: ABD – Rusya Rekabeti

The Arctic As A New Arena of Sovereignty Dispute: US-Russia Competition

Güzel Yıldız*
Hatice Çelik**

Öz: Küresel ısınma ile birlikte Arktik Okyanusunu kaplayan buz tabakası erimeye başlamıştır. Buzların erimesi Arktika bölgesinde yer alan hidrokarbonlara erişimi kolaylaştırmıştır. Buna ek olarak, küresel ısınma sebebiyle ilerleyen yıllarda Arktik Okyanusu'nun buzdan arınacağına ilişkin öngörüler, Kuzey Denizi Rotası ve Kuzeybatı Geçidi'nin geleneksel su yollarının yerine geçebileceği beklentilerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda kıyı devletlerinin Arktika'ya yönelik ilgisi önemli ölçüde artmış ve Arktika'da egemenlik alanlarının paylaşılması konusunda ciddi tartışmalar meydana gelmeye başlamıştır. Bu tartışmalar ışığında potansiyel kriz bölgesine dönüşmeye başlayan Arktika, özellikle Rusya ve ABD'nin jeopolitik mücadelelerinin yaşandığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda Rusya ve ABD'nin Arktika Bölgesi'ne yönelik politikalarını inceleyerek Arktika'daki belli başlı problem alanlarını değerlendirmek bu çalışmanın temel amacıdır.

Anahtar Kelimeler: Arktika, ABD, Rusya Federasyonu, Rusya-ABD İlişkileri, Uluslararası Hukuk.

Abstract: With the global warming, the ice layer covering the Arctic Ocean has begun to melt. The melting of ice has facilitated access to hydrocarbons in the Arctic region. In addition, estimations showing that the Arctic Ocean will be free from ice in the coming years due to global warming have led to expectation that the Northwest Pass and the North Sea Route in the region could be an alternative to the traditional waterways. In line with these developments, the interest of the coastal states towards the Arctic has increased considerably and serious debates have begun on occupation of sovereignty areas in the Arctic. The Arctic, which started to turn into a potential crisis region in the light of these discussions, emerges as an area where the geopolitical struggles of Russia and the USA are clashing. In this regard, the main objective of this study is to examine the policies of Russia and the USA about the Arctic region and to evaluate the major problematic points in the Arctic.

Keywords: Arctic, USA, Russian Federation, Russia-U.S. Relations, International Law.

* Araştırmacı

** Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Giriş

İklim değişim ile birlikte Arktika Bölgesi'nin uluslararası önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Bölgedeki sıcaklık artışı buzulların erimesine sebep olup deniz tabanındaki doğal kaynaklara erişimi kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda yıldan yıla Arktik Okyanusu üzerindeki geçitlerden ulaşım daha kolay olmaktadır. Bu gelişmelere bağlı olarak Arktika'ya kıyaslı olan ülkeler arasında egemenlik alanları ve bölgenin uluslararası statüsüne ilişkin ciddi tartışmalar gündeme gelmeye başlamıştır. Böylelikle iklim değişikliği nedeniyle birtakım fırsatlar sunan Arktika, birbirleriyle çatışan egemenlik iddialarının baş gösterdiği ve siyasi mücadelelerinin yaşandığı bir alana dönüşmektedir.

Arktika Bölgesi'nin tarihsel gelişimine bakıldığında 1909'da Kanada, 1924'te de ABD hak iddialarını ortaya koymuştur. Ardından 1926'da Sovyetler Birliği; ülkesinin Kuzey sınırlarını belirlemiş ve Kola yarımadası, Kuzey Kutbu ve Bering Boğazı üçgeni arasında kalan bölüm üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Aynı yıl Rusya'nın çizdiği sınırlar içerisinde yer alan Vrangal Adasına ilk yerleşimciler getirilmiştir (TASS, 2017).

1930'lu yıllarda Arktika Bölgesi, askerî açıdan ilgi konusu olmaya başlamıştır. SSCB, "kapitalist dış dünyadan" gelebilecek tehlikeyi bertaraf etmek için Arktika'daki egemenlik alanlarını hızlı bir şekilde sanayileştirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda geliştirilen araştırmaların ve uzun vadeli projelerin en önemli adımı şüphesiz Sovyet rejimi tarafından Arktika'ya yerleştirilen geniş insan kitlesi olmuştur. Gulag¹ mahkûmlarından oluşan söz konusu yerleşimciler neredeyse her meslek grubundan insanları içermiş ve bölgede yürütülen araştırmalara önemli katkı sağlamışlardır. Aynı zamanda Kanada ve ABD de, Sovyet tehdidine karşı Arktika'da bir takım savunma projeleri geliştirmiştir (TASS, 2017).

¹ Gulag (Glavnoye Upravleniye İspravitelno-Trudovih Lagirey) – "Çalışma Kampları Yönetimi Baş İdaresi". SSCB'nin cezai çalışma kampları sistemi olup rejim karşıtı şahısların (siyasi suçlu) toplumdan hızla soyutlanması amacıyla 1930 yılında kurulan bir tür infaz sistemidir. Stalin döneminde "Vatan haini" ilan edilen on milyonlarca insan bu kamplarda tutulmuş ve çoğu burada ölmüştür. Çalışma kamplarının insanlık dışı şartlarını anlatan en büyük eser bu kamplarda sekiz yıl geçiren Aleksandr Soljenitsin'in "Gulag Takımadaları"dır. (Budaşevskiy, 2011, s.48-52).

Şekil 1. SSCB'nin Arktika'da Belirdiği Sınır

Kaynak: L.W. Brigham, University of Alaska Fairbanks (2014)

II. Dünya Savaşı sırasında ise Müttefiklerce Almanya'ya karşı kullanılan önemli stratejik bir bölge olmasının yanı sıra ABD ve İngiltere'nin SSCB'ye gönderdiği yardımların büyük bir kısmı Arktik Okyanusu'ndan taşınmıştır (Suprun, 2000). Ayrıca ABD-Japonya Savaşı sırasında Arktika Amerikan denizaltılarının yerleşim yeri olarak da kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde söz konusu bölge, ABD ve SSCB arasındaki jeostratejik ve jeopolitik rekabetin sahası olarak görülmüş ve bölgenin stratejik ve askerî önemi daha da artmıştır. SSCB ve ABD arasında çıkabilecek bir çatışmanın muhtemel alanlarından birisi olarak ortaya çıkan Arktika bu dönemde hızla askerileştirilmeye başlanmıştır. Şöyle ki, bir yandan ABD, Grönland ve İzlanda'da askeri üsler inşa etmiş ve DAW – Line adı verilen radar istasyonları hattı oluşturmuştur (Surenkov, 2012). Diğer yandan, olası bir hava saldırısı durumunda en kısa rota olarak Arktika'nın öne çıkması, SSCB'nin burada askeri hava sahalarını

ve karakollarını artırmasına neden olmuştur. Bütün bunların sonucunda söz konusu bölge giderek daha siyasi ve güvenlik odaklı bir önem kazanmaya başlamıştır (Surenkov, 2012).

1980'lerin ortasında Sovyetler Birliği bir takım sosyo-ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Giderek derinleşen bu krizler Sovyet lideri Mihail Gorbaçov'u dünya üzerinde bloklaşmayı sona erdirmeyi amaçlayan uzlaşmacı bir dış politika izlemeye itmiştir (Polinov, 2012, s.85). Buna bağlı olarak Gorbaçov, 1987 yılının Ekim ayında Murmansk şehrindeki konuşmasında, Arktika'nın coğrafi açıdan Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika kıtalarını buluşturduğunun altını çizerek Arktika ülkelerini, kritik güvenlik meselelerini çözmeye davet etmiştir. İkili ve çok taraflı iş birliği yoluyla bölgedeki sorunları çözmeye çağrısını yapan Gorbaçov, Arktika'nın bir "barış bölgesi" olabileceğini açıklamıştır (Golodnov, 1988, s.576). Bundan sonraki süreçte Arktika araştırmalarında ciddi kısıtlamalara gidilmiştir. Araştırma merkezlerinin faaliyetleri durdurulmuş ya da son derece sınırlı tutulmuştur. Bölgede toplanan veriler ise yabancı bilim adamlarıyla iş birliğinde kullanılmıştır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ise hem Rusya Federasyonu'nun, hem de ABD'nin Arktika'ya yönelik ilgisi nispetten azalmış ve bölge neredeyse kendi kaderine bırakılmıştır. Aynı zamanda Soğuk Savaş döneminde söz konusu bölgede zorla tutulan Sovyet nüfusunun büyük bir kısmı buraları terk etmeye başlamıştır (Heleniak, 2001, s.547). Böylece iki kutuplu dünya düzeninin sonra ermesi ile birlikte Arktika *güvenlik dışılaştırılmıştır*, yani güvenlik gündeminden çıkarılmıştır.²

1990'ların başından itibaren Arktika'daki askeri unsurlar tamamen dağıtılmış olsa da önemli ölçüde azaltılmıştır. Aynı zamanda bölge kaynaklarının gelecekte sömürülmesini önlemek ve çevre sorunlarına çözüm bulmak için Arktika devletleri arasında diyalog artmış ve bölgesel iş birliğinin gelişimi yönünde ciddi adımlar atılmıştır (Voronkov, 2013, s.105). Şöyle ki, 4 Temmuz 1991 tarihinde Arktika Çevre Koruma Stratejisi'nin (*The Arctic Environmental Protection Strategy – AEPS*) imzalanması, ileride Arktika Konseyi'nin kurulmasına zemin hazırlayacak bölgesel birlikteliğin sağlanmasına hizmet etmiştir. Ardından 19 Eylül 1996 yılında Arktika Konseyi, sürdürülebilir kalkınma ve çevre sorunlarının tartışıldığı bir platform olarak kurucu antlaşmanın olmadığı bir deklarasyonla kurulmuştur.³ Belirtmek gerekir ki, Arktika Konseyi'nin yasal bağlayıcılığı olmadığı için uluslararası yasal kişiliği de bulunmamaktadır (Bloom, 1999, s.712). Bu düzeydeki diğer önemli gelişmeler arasında, yasal bağlayıcılığı olan iki anlaşmanın⁴

² Güvenlik dışılaştırma (*Desecuritization*) daha önce tehdit olarak algılanan bir meselenin, bundan böyle tehdit olarak algılanmamasıdır. (Buzan, 2008, s.108).

³ Deklarasyonda Konsey, Arktika meselelerinde iş birliğini teşvik eden bir araç olarak nitelendirilmekle birlikte askeri meseleler Konsey'in yetki ve sorumluluk alanı dışında tutulmuştur. (Declaration On The Establishment Of The Arctic Council, 1996).

⁴ Bu iki antlaşmadan biri 2011 yılında imzalanan **Arktika'da Havacılık ve Denizcilik Arama Kurtarma İş Birliği Antlaşması** ve 2013 imzalanan **Arktika'da Deniz Petrol Kirliliğine Hazırlık ve Müdahalede İş Birliği Antlaşması**'dir (Klimenko, 2016, s.1).

benimsenmesi ve 2013 yılında başta Çin olmak üzere belirli kutup dışı devletlere, konseyde daimi gözlemci statüsü verilmesi kararı yer almaktadır. Bunlara ek olarak Arktika devletleri, bölgede deniz sınırlarını belirlemek için **1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**'ni (BMDHS) kullanmaya karar vermişlerdir (Klimenko, 2016, s.1).

Yukarıda özetlenmeye çalışılan iş birliği girişimlerine rağmen 2000'lerin başında Arktika'nın jeopolitik önemi yeniden değerlendirilmiş ve kıyı devletlerinin bölgeye yönelik tutumları önemli ölçüde değişmiştir. Şöyle ki, yaklaşık son on yıl içinde, bölge devletleri tarafından her yıl kapsamlı Arktika stratejileri yayımlanmakta ve bölgeye yönelik güvenlik odaklı politikalar geliştirilmektedir. Aynı zamanda söz konusu devletler arasındaki sınır ve kıta sahanlığı sorunlarının sık sık gündemde yer almaya başladığı da gözlemlenmektedir (Heininen, 2012, s.2). Bu artan ilginin birkaç nedeni vardır. Birincisi, Arktika Dünya'nın bütün kuzey yarım küresini kontrol altında tutmaya olanak sağlayan jeostratejik bir öneme sahiptir. İkincisi, bölge hidrokarbon ve biyolojik kaynaklar açısından çok zengindir. Şöyle ki; dünyadaki petrol rezervlerinin yaklaşık % 6'sı (90 milyar varil) ve doğal gaz kaynaklarının % 24,3'ü (47 trilyon metreküp) Arktik Okyanusu'nda bulunmaktadır (U.S. Geological Survey, 2008). Bunlara ek olarak, küresel ısınmanın devam etmesi halinde yakın gelecekte bölgenin yaz aylarında buzdan arınmış halde olması beklenmektedir. Bu durumda, Asya ve Avrupa arasındaki mevcut deniz yollarından daha avantajlı olan Arktika deniz yollarının ön plana çıkması beklenmektedir. İşte bu yeni deniz yolları bölgeye yönelik ilginin artmasına sebep olan diğer bir etkidir. Bu açıdan Rusya, ABD, Kanada ve Norveç gibi Arktika'ya kıyısı olan ülkelerin bu bölgenin paylaşılmasına gösterdikleri ilgi doğaldır (RTİ Sistemi, 2017). Ayrıca, Çin, Hindistan ve Güney Kore gibi ülkelerin de Arktika ile yakından ilgilenmektedir. Hammadde kaynakları ve yeni ticaret yolları açısından bölgeye önem veren bu ülkeler buzkıran gemileri üretebilmek ve yeni teknolojilere erişmek için araştırma merkezleri inşa etmişlerdir (Mejdnarodnaya Jizn, 2010).

Arktika'ya kıyısı olan devletler arasında en uzun kıyı şeridine sahip olan Rusya'nın, 2000'li yılların ortasından itibaren uluslararası arenada konumunu güçlendirmesi, bölgeye olan ilgisinin de artmasını beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Rusya, Arktika'nın Rusya Savunma Bakanlığı'nın öncelikleri arasında bulunduğunu ve "büyük güç" statüsü için vazgeçilmez bir unsur olduğunu ortaya koymuştur (Artamonov ve Musienko, 2016, s.1). Buna karşılık olarak bir süper güç olan ABD, Rusya'nın Arktika'daki konumunu güçlendirmesine karşı çıkmakta ve bölgede kendi etkisini artırmak için çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Özellikle 2008 yılındaki Gürcistan-Rusya Savaşı ve 2014 yılında başlayan Ukrayna Krizi, Rusya ve diğer Arktika devletleri arasındaki net bölünmenin altını çizmiştir. Adı geçen krizlerin ardından Arktika'ya kıyısı olan Batılı devletler, Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlar ve kısıtlayıcı tedbirler uygulayarak Arktika'daki iş birliğini bilinmeyen bir süre için askıya almışlardır. Başka bir ifadeyle Gürcistan Savaşı ve

Ukrayna Krizi'nin yarattığı gerginlik Arktika'ya yansiyarak geniş bir güvensizlik dalgası yaratmıştır. Arktika devletleri arasındaki güvenlik diyalogunun dondurulması tarafların bölgede yürütülen her türlü faaliyeti yanlış algılamasına ve karşılıklı güvensizliğe yol açmıştır. Neticede bir yandan Rusya'nın Arktika'ya ilişkin resmi söylemini güçlendirmesi ve bölgede askeri varlığını artırması, diğer yandan Batılı devletlerin ABD önderliğinde Rusya'ya karşı birleşik bir cephe oluşturması Arktika'daki çatışma potansiyeli ve bölgenin askerileştirilmesi konusunda yeni kaygılara yol açmaktadır (Klimenko, 2016, s.2). Böylece, Rusya ve ABD'nin Arktika Bölgesi'ne yönelik politikalarının incelenmesi ve bu bölgedeki Rus-Amerikan rekabetinin değerlendirilmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle Arktika Bölgesi'nin tanımı yapılacak, bölgenin genel özellikleri ve küresel siyaset açısından önemi ortaya konulacaktır. Ardından tarafların bu bölgedeki faaliyetleri değerlendirilecek ve Rusya ile ABD arasında Arktika'daki belli başlı sorun alanları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Arktika Bölgesi'nin Tanımı ve Önemi

Arktika Bölgesi⁵ genel olarak Arktik çember (*Arctic Circle*) içindeki buzla kaplı olan Kuzey Kutbu ve Arktik Okyanusu'nu da içine alan bölge olarak tanımlanmaktadır (Prohorov, 1970, s.203). Yaklaşık 30 milyon km²'lik bir alana sahip olan Arktik çember, Rusya'dan yaklaşık bir buçuk kat ve Avrupa'dan da üç kat daha büyüktür. Kuzey Kutbu'nu çevreleyen söz konusu bölge buz ve karlarla kaplı deniz ve kara parçalarını barındırmaktadır. Amerika, Avrupa ve Asya kıtalarının kuzey uçları Arktika'ya girer (Prohorov vd., 1970, s.204).

Arktika bağımsız bir bölge olarak kabul edilmekle birlikte sınırları farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ancak genel olarak bölgenin siyasi sınırı iklim ve bitki örtüsü sınırına göre çizilmektedir. İklim açısından Arktika'nın sınırı bu alandaki Temmuz ayı sıcaklık derecesi 10°C olan bölgelerin birleştirilmesiyle oluşmaktadır. Arktika'nın iklimsel sınırı ile hemen hemen tutarlı olan bitki örtüsü sınırı, Kuzey ormanlarından tundraya geçişle meydana gelen ağaç hattı oluşturur. Sınırın kuzeyinde kalan bölgede ağaç yetişmemektedir ve bu alan Arktika olarak kabul edilmektedir (Demirkılınç, 2015, s.110). Bu iki sınır tanımına bağlı olarak Arktika Bölgesi'nin siyasi sınırları Şekil 2'de gösterilmektedir.

⁵ Arktika – Yunanca ἄρκτος (arktos) “ayı” ve ἀρκτικός (arktikos) “ayının yanında, Kuzey'de bulunan” anlamına gelen kelimelerinden türetilmiştir. Böylece isim, Küçük Ayı takımyıldızına atıfta bulunduğu tahmin edilmektedir. Zira bilindiği üzere, adı geçen takımyıldızında yer alan Kutup Yıldızı, Dünya'nın Kuzeyini işaret eder. (Liddell ve Scott, 1883, s.219). Arktika kelimesinin yerine bazı kaynaklarda Arktik kelimesinin de kullanıldığı görülmektedir. Türk Dil Kurumu'na göre “Arktik” kelimesi Kuzey Kutbu'na yakın olan ya da Kuzey Kutbu'yla ilgili anlamına gelmektedir. (TDK, 2018).

Şekil 2. Arktika Bölgesi

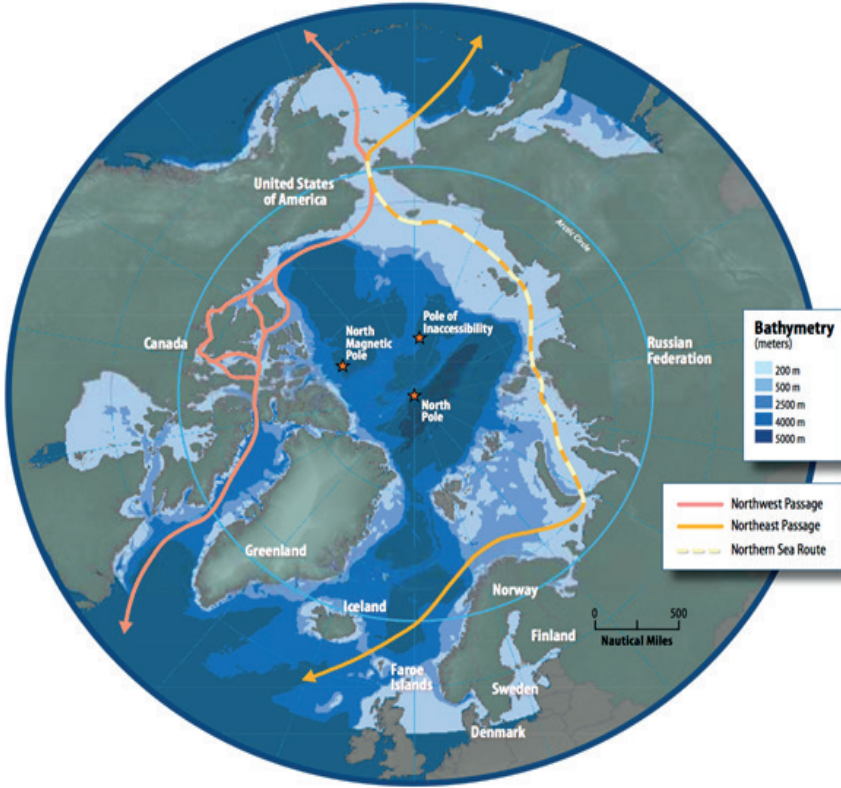
Kaynak: <https://www.state.gov/e/oes/ocns/opa/arc/uschair/258202.htm>

Arktika, Arktik çember baz alınarak ifade edildiğinde ABD, Kanada, İzlanda, Danimarka, Norveç İsveç, Finlandiya ve Rusya topraklarının kuzey kısımlarını içerir ve “Geniş Arktika” olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası uyuşmazlıklara ve araştırmalara konu olan Arktika bölgesi ise daha çok Arktik Okyanusu kıyılarını ifade etmektedir. Arktik Okyanusu’na kıyısı olan ülkeler ise; Rusya, ABD, Kanada, Norveç ve Danimarka’dır (Akpınar, 2017, s.85).

Bir zamanlar, soğukluğu yüzünden küresel siyaset gündeminden nerdeyse tamamen çıkan Arktika’nın günümüzde giderek önem kazanmasının birkaç nedeni vardır. Öncelikle Arktika; Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika kıtaları arasındaki en kısa yol olması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Nitekim küresel ısınma ile birlikte Arktika’da küresel gemi taşımacılığında önemli değişimler yaratacak olana yeni deniz yolları ortaya çıkmaktadır. Şu anda Arktika’da buzkıran gemilerinin yardımıyla sadece Temmuz-Ekim aylarında kullanılan iki ana deniz yolu mevcuttur. Bu yollar, Amerika kıtasının kuzey kıyılarından geçerek Atlantik ve Pasifik Okyanuslarını bağlayan **Kuzeydoğu Geçidi** (*Northeast Passage*) ve **Kuzeybatı Geçidi** (*Northwest Passage*)’dir. Kuzeydoğu Geçidi’nin Rusya kıyılarından geçen kısmına **Kuzey Denizi Rotası** (*Severnij Morskoy Put’ / Northern Sea Route*) denir. Kola Körfezi’nden (Murmansk) başlayan ve Provideniya Körfezi’nde (Çukçı Yarımadası) biten Kuzey Denizi Rotası (KDR) 7.600 km uzunluğundadır. Bu kapsamda, dünyanın en büyük limanları olan Hamburg ile Shanghai arası Süveyş Kanalı üzerinden yaklaşık 20.000 km iken, Kuzey Deniz Rotası üzerinden yaklaşık 14.000 km’dir (Brızgalov, 2011, s.103). Böylece Kuzey Denizi Rotası’nın Süveyş ve Panama Kanalları’na önemli bir rakip olacağı bek-

lenmektedir. Belirtmek gerekir ki, Ağustos 2018’de bir ticari konteyner gemisi ilk kez Kuzey Denizi Rotası’nı kullanarak Asya’dan Avrupa’ya seferini başarıyla gerçekleştirmiştir. Bu sefer, küresel ısınmadan kaynaklanan deniz buzlarının erimesiyle mümkün olmuştur. Şöyle ki, 2018 yılının Mart ayında Bering Denizi’nin buz seviyesi kayıtlı tarihin en düşük seviyesine ulaşmış ve sıcaklık, ortalamanın 30°C üzerinde olmuştur. Bu durum Arktika Bölgesi İklimi Etki Değerlendirmesi (*Arctic Climate Impact Assessment – ACIA*) tarafından “olağanüstü bir olay” olarak ilan edilmiştir (Independent, 2018).

Şekil 3. Arktika’daki Deniz Yolları

Kaynak: <http://www.grida.no/resources/7150>

Arktika, sadece oluşturabileceği alternatif ikmal ve ticaret yolları ile gündeme gelmemiştir. Bölgeye yönelik ilginin artmasının başlıca nedeni, şüphesiz Arktika’nın sahip olduğu hidrokarbon kaynaklarıdır. ABD Jeolojik Araştırmaları Kurumuna göre, Arktika’da yaklaşık 47 trilyon metreküp doğal gaz ve 90 milyar varil de petrol rezervi bulunmaktadır. Bu değerler, dünyanın 2018 yılı itibarıyla kanıtlanmış petrol rezervlerinin (1,7 trilyon varil) yaklaşık % 6’sına ve daha

da önemlisi doğal gaz rezervlerinin (193,5 trilyon metreküp) dörtte birine eşittir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2018). Başka bir deyişle, Arktika'nın sahip olduğu doğal kaynaklar, Türkiye'nin petrol ihtiyacını yaklaşık 300 sene, doğalgaz ihtiyacını da 1.000 sene karşılayabilecektir (Kazokoğlu, 2014).

Arktika Bölgesi'nin kaynaklarının yarısı Rusya'nın, beşte biri ise ABD'nin egemenlik alanında bulunmaktadır. Söz konusu kaynaklar, Rusya'nın dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz ihracatçılarından biri olarak kalabilmesi için son derece önemlidir. Bu nedenle Kuzey Kutbu rezervlerinin araştırılması Rusya hükümetinin stratejik önceliği haline gelmiştir (Melnikov, 2017). Buna karşılık olarak, petrol ve doğalgaz ithalatçısı olan ABD ise, son zamanlarda kayaç petrolü ve kayaç gazı üretimi ile azalan dışa bağımlılığını düşük seviyede tutmak veya net ihracatçı olabilmek için yeni enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda ABD, kaya petrol üretiminin 2021 yılından itibaren azalmaya başlayacağını öngörmektedir. Bu nedenle ABD'nin uzun vadeli enerji güvenliği için Arktika büyük önem arz etmektedir (Kazokoğlu, 2014).

Arktika; Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya'yı birbirlerine bağlaması itibariyle askeri ve stratejik bir öneme sahiptir. Daha önce de vurgulandığı gibi II. Dünya Savaşı sırasında Kuzey Denizi'ndeki suyuolları, önemli stratejik rotalar olarak kullanılmıştır. Soğuk Savaş yıllarında da Arktika, ABD ve SSCB arasında jeopolitik ve jeostratejik rekabetin alanı olmuştur. Rusya ve ABD başta olmak üzere, birçok ülkenin Arktika'ya yönelik askeri ilgisi günümüzde de sürmektedir. Bu kapsamda Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Arktika'nın geliştirilmesi ile modernizasyonunun, Rusya Savunma Bakanlığı'nın öncelikleri arasında bulunduğunu belirtmiştir. Rusya bu doğrultuda Arktika'da daha önce kapattığı hava üslerini yeniden açmış ve füzeler için erken uyarı radar sistemi inşa etmiştir. Ayrıca Rusya, son yıllarda yeni askeri tesisler kurarak ve Arktika'ya daha fazla askeri birlik ve teçhizat göndererek kuzey sınırlarındaki savunma kabiliyetini önemli oranda artırmıştır (Zonn ve Jiltsov, 2015, s.17). Buna karşılık olarak Rusya'nın Arktika'daki varlığını bir tehdit olarak gören ABD, Arktika'daki güvenliğin ABD Silahlı Kuvvetleri tarafından sağlanmasının önemini sık sık vurgulamaktadır. ABD, Alaska'da füze savunma bölgeleri oluşturarak geniş çaplı askeri tatbikatlar yapmaktadır (Sputnik, 2017). Aynı zamanda Kanada, Danimarka ve Norveç bölgede askeri faaliyetlerini artırmaya çalışmaktadır. Arktik Okyanusu'na kıyısı olan beş ülkeden dördünün NATO üyesi olması, örgütün bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmesine olanak sağlamaktadır. Ara sıra NATO yetkilileri, "yürütülecek enerji faaliyetlerinin ve yeni ulaşım yollarının güvenliğinin örgütün bölgede askeri varlık bulundurmasını gerektirebileceğini" dile getirmektedir (Korovin, 2014, s.137).

Yukarıda özetlenmeye çalışılan gelişmeler doğrultusunda Arktika'nın ilerleyen yıllarda keskin bir ekonomik ve jeopolitik rekabet meydanına dönüşeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Arktika'nın sağladığı olanaklardan ötürü kıyıdaş devletlerin menfaatleri giderek büyümekte ve söz konusu bölge uluslararası bir sorun alanı olarak gündemimize girmektedir. Arktika'da en uzun sınıra sa-

hip olan Rusya bölgedeki sorunlar çerçevesinde ön plana çıkmaktadır. Rusya'nın Arktika'daki çıkarlarını korumak amacıyla diğer kıyıdaş ülkelere göre daha fazla askeri yapılanma içerisinde olduğu ve bunu giderek daha da arttırdığı gözlemlenmiştir. Rusya'nın askeri güvenlik politikalarına karşılık olarak ABD de Arktika güvenliğini artırıcı birtakım önlemler almaktadır (Akpınar, 2017, s.95). ABD ve Rusya'nın Arktika'da güvenlik kaygıları taşıması ve karşılıklı olarak birbirlerinde güvensizliğe neden olacak eylemlerde bulunması iki ülke arasındaki rekabetin önümüzdeki günlerde artacağına işaretini vermektedir.

Arktika'da ABD-Rusya Rekabetinin Temel Uyuşmazlık Noktaları

Görüldüğü gibi, küresel ısınma ile birlikte Arktika'nın önemi giderek artmaktadır. Artan bu ilginin yanı sıra Arktik Okyanusu'nun siyasi sınırlarının henüz kesin olarak çizilememiş olması, çakışan çeşitli sınır iddialarını beraberinde getirmiş ve bölge etrafında gerilimin yükselmesine neden olmuştur. Günümüzde Arktika'nın hukuki rejimini gösterir bir sözleşme bulunmasa da bölgede hak iddiasında bulunan ülkeler arasındaki sorunların çözümü ve bölge sınırlarının çizilmesinde en önemli uluslararası düzenleme **1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi** (BMDHS)'dir (*United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS*). Arktik Okyanusu'na kıyısı olan 5 ülkeden 4'ü BMDHS'yi imzalamış ve Kıta Sahaneliği Sınırlama Komisyonu'na (KSSK) başvuru hakkına sahiptir. BMDHS'yi henüz onaylamamış olan ABD, kıta sahanlığının dış sınırlarını belirlemek için bilimsel veriler hazırlayabilirken, KSSK'ye başvuru hakkına sahip olmadığı gibi, Komisyon'un tavsiye kararlarına da uymak zorunda değildir (Akpınar, 2017, s.90).

Rusya, Arktika'ya ilişkin ilk iddiasını 2001 yılında münhasır ekonomik bölgesini 200 milin ötesine genişletmek amacıyla BM'ye başvurmasıyla ortaya koymuştur. Rusya, bu eylemiyle Lomonosov Sırtı ve Mendeleyev Sırtı'nda egemenliğini elde etmeyi hedeflemiştir. Ancak BM'ye sunulması gereken bilimsel verilerin yeterli olmadığı gerekçesiyle Haziran 2002'de bu talep reddedilmiştir. Söz konusu başvuru kabul edildiği takdirde Rusya Arktika'nın % 45'i üzerinde egemenlik sahibi olabilecekti. Rusya, BM kararını ABD'nin bir müdahalesi olarak algılamış ve Lomonosov Sırtı'nın Rusya'nın kıta sahanlığının bir uzantısı olduğunu kanıtlamak için bilimsel çalışmalarını iki katına çıkartmıştır. Bu bilimsel çalışmalar neticesinde Rusya Arktika'da daha önce keşfedilmemiş olan birçok alanı keşfetmiştir (Gunitskiy, 2008, s.2).

Rusya'nın bölgede attığı bu adımlar Arktika üzerindeki tartışmaların alevlenmesine neden olmuştur. Aynı yıl ABD Ulusal Bilim Vakfı (*National Science Foundation, NSF*) Kongre talebi üzerine Alaska'nın konumu ile ilgili bir çalışma yayınlamıştır. Buna göre ABD bir Arktika devleti olarak kabul edilmiş ve ülkenin bu bölgedeki bilimsel ve politik çıkarları savunulmuştur. Ayrıca, Şubat 2008'de

New Hampshire Üniversitesi tarafından yayınlanan bir çalışmada ABD'nin Arktika'daki kıta sahanlığının tahmin edilenden 100 mil daha uzun olduğu öne sürülmüştür (Science Daily, 2008). *Council on Foreign Relations* (CFR) düşünce kuruluşunun analistlerinin yorumlarına göre, ABD'nin Arktika'daki faaliyetlerini yoğunlaştırmasındaki itici gücün, Rusya'nın bu bölgede başat güç olmasını engelleme isteğidir (Vesti, 2014). Durum böyle olunca Arktika'nın gelişimi için Rus-Amerikan ortak projeleri başarısız olmuş ve Moskova ile Washington arasındaki rekabet ön plana çıkmıştır (Council on Foreign Relations, 2014).

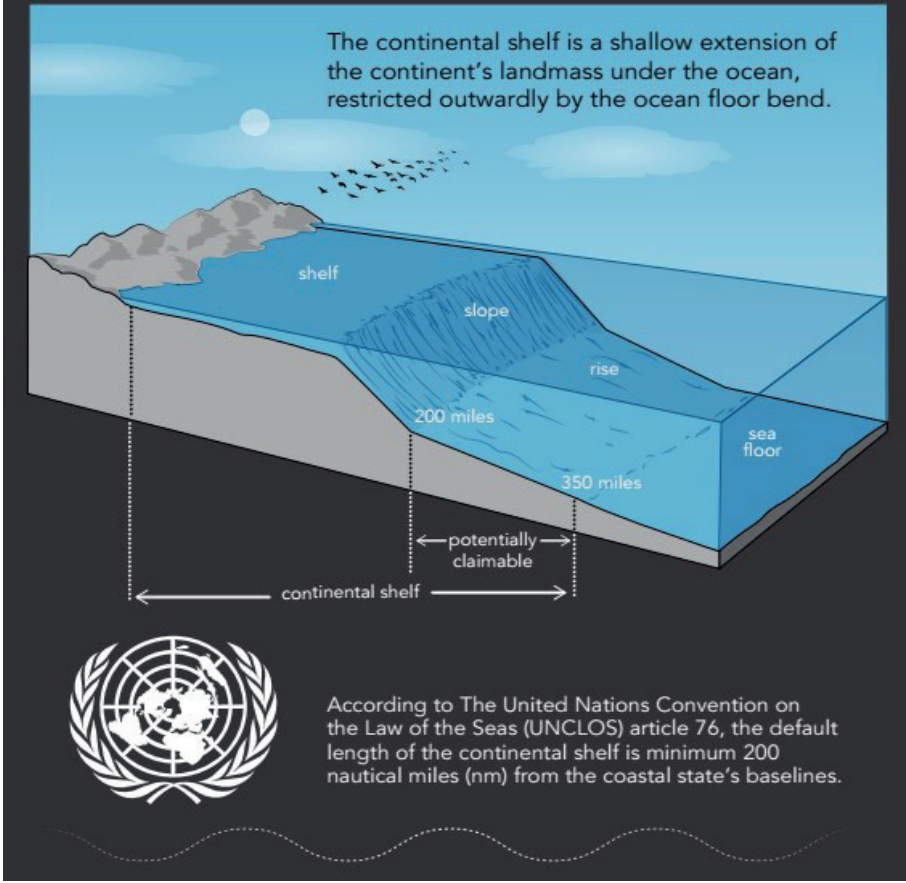
Rusya ve ABD'nin önemli jeopolitik uyuşmazlıklarından birisi Kuzey Denizi Rotası ile ilgilidir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kuzey Denizi Rotası'nı “diğer geleneksel rotalarla hem fiyat hem güvenlik hem de kalite olarak rekabet edebilme gücüne sahip uluslararası bir su yolu” olabilecek, “küresel açıdan kilit önem taşıyan bir taşımacılık rotası” olarak tanımlamıştır. Bu sözlerden anlaşılacağı üzere, Rusya için, Kuzey Deniz Rotası stratejik bir öneme sahiptir (Council on Foreign Relations, 2014). Bu nedenle Rusya, Kuzey Deniz Rotası'nın ülkesinin bir parçasını oluşturan iç su yolu olduğunu iddia etmektedir. ABD ise, Kuzey Deniz Rotası'nın uluslararası bir güzergâh olduğu fikrini savunmaktadır. Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltmak isteyen ABD, rotada uygulanan ön bildirim şartına ve harç ödeme zorunluluğuna karşı çıkmaktadır. Moskova ise, Kuzey Denizi Rotası'na tarihsel olarak Rusların hâkim olduğunu ve rotanın yabancı gemiler tarafından kullanılmadığını öne sürmektedir.⁶

ABD ve Rusya arasında Arktika'daki uyuşmazlık sadece KDR ile sınırlı değildir. Daha önce vurgulandığı gibi küresel ısınma bölgede birçok petrol ve gaz sahasının keşfine yol açmıştır. Enerji kaynaklarının fiyatının giderek yükseldiği bu dönemde Arktika'daki kaynaklardan faydalanma imkânı büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda Arktika'daki deniz sınırlarının belirlenmesi sorunu ABD-Rusya rekabetinde önemli bir yer almaktadır.

Mevcut uluslararası hukuka göre, hiçbir devlet Kuzey Kutbu ve Arktik Okyanusu'nun tamamı üzerinde siyasi egemenliğe sahip değildir. Bununla birlikte Arktika'ya kıyısı olan her devlet, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 mil mesafede münhasır ekonomik bölge kullanma hakkına sahiptir. Eğer kıta kenarı 200 deniz mili ötesinde doğal uzantı olarak devam ediyorsa, 350 mil uzunluğunda genişletilmiş kıta sahanlığı hakkı elde edilebilir. Daha açık bir ifadeyle, BMDHS'nin 76. maddesine göre, kıyıdaş devletler, kıta sahanlığının deniz altından 200 deniz mili veya daha fazla bir uzunluğa sahip olduğunu bilimsel olarak kanıtlaması halinde, deniz sınırlarını 350 deniz miline kadar uzatabilmektedir (Konışev ve Sergunin, 2011, s.42).

⁶ Sovyetler Birliği döneminde yabancı gemiler bu yoldan faydalanamamıştır. Kuzey Deniz Rotası uluslararası trafiğe 1993 yılında açılmıştır. (Konışev ve Sergunin, 2011, s.67).

Şekil 4. Kıta Sahanlığı

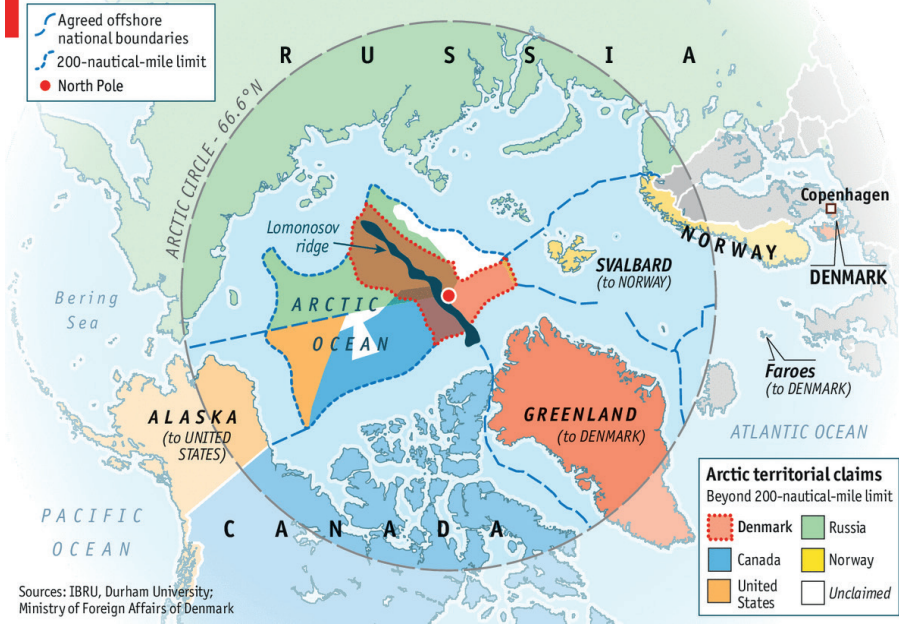

Kaynak: The Arctic Institute

Daha önce de söylendiği gibi, Rusya 2001 yılında yaptığı başvurunun ardından bölgedeki sınırını uzatmak için yoğun çalışmalar yürütmeye başlamıştır. 2009 yılında Moskova gözden geçirilmiş yeni başvurusunu yapmıştır. Ancak bu başvuru da BM'nin onayından geçememiştir. Komisyondaki uzmanlar, bir takım yeni incelemelerin yapılmasında ısrar etmiştir. 2015 yılında Rusya, Arktika sınırlarıyla ilgili BM'ye üçüncü başvurusunu yapmıştır. Bu başvuru ile Rusya; Gakkel sıradağları ile Amundsen ve Nansen havzalarını; Podvodnikov Havzası, Alfa-Mendelevey Sırtı, Lomonosov Sırtı, Makarov Havzası, Mendelevey ve Çukçı havzaları ile Çukçı Platosu'nun Rusya'nın kıtasal doğal uzantıları olduğunu iddia etmiştir. Söz konusu başvuru ile ilgili kararın en erken 2019 yılında çıkması beklenmektedir. Eğer Rusya'nın bu başvurusu kabul görürse, ülke sınırları yaklaşık 1,2 milyon km² daha genişleyecektir. Araştırmaların sonuçlarına göre, Rusya'nın talep ettiği

bu bölgede 5 milyar ton eşdeğer petrol (TEP) hidrokarbon kaynakları rezervleri (bu miktar Suudi Arabistan enerji rezervlerinin en az 1,5 katı kadardır) ve 350’den fazla altın yatakları bulunmaktadır (TASS, 2015).

Şekil 5. Arktika’da Sınır İddiaları

Kaynak: <https://www.economist.com/international/2014/12/17/frozen-conflict>

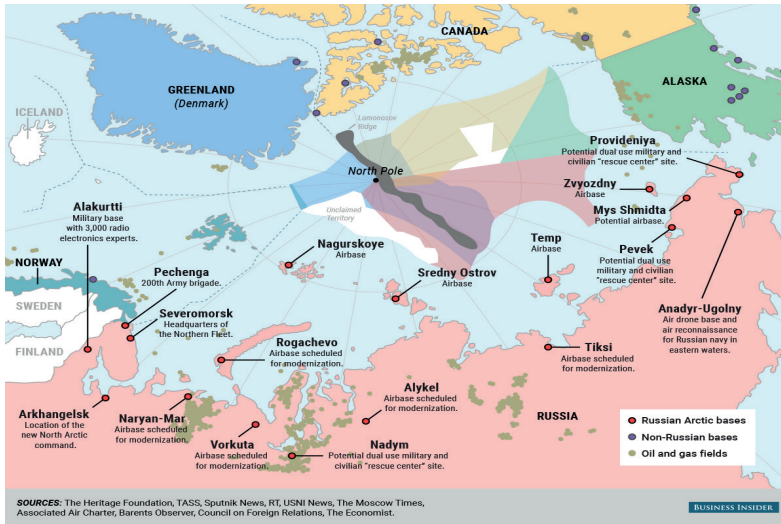
Arktika’da bulunan zengin enerji kaynaklarının küresel güvenlik alanının bir unsuru olduğu gerçeği ve küresel ısınma nedeniyle bölgedeki denizcilik faaliyetlerinde yaşanan artış, ABD’nin bölgedeki Rus etkisine karşı önlemler almasına sebep olmuştur. *Share The Worlds Resources* sivil toplum kuruluşunun uzmanları, Washington’un Arktika stratejisini dünya enerji kaynakları üzerindeki kontrolünü kendi eline geçirmek gibi hegemonik hedefler ile ilişkilendirmektedir (Chossudovsky, 2017). Diğer bir ifadeyle Arktika ABD için öncelikle siyasi ve ekonomik bir öneme sahiptir. ABD’nin Arktika’daki deniz hâkimiyetinin sağlanması ve geliştirilmesi için geliştirdiği stratejiler bunun göstergesidir. Nitekim 9 Ocak 2009 tarihinde yayınlanan NSPD 66 (*National Security Presidential Directive 66*) yönergesine göre, kendi münhasır ekonomik bölgesindeki egemenlik haklarının savunulması ve korunmasının yanı sıra bütün Arktika bölgesinde uçşların serbest olması ve seyrüsefer özgürlüğü ABD’nin ulusal önceliği kabul edilmiştir (The White House, 2009). Bu hedeflere ulaşmak için ABD’nin BMDHS’yi onaylaması gerektiği yönünde görüşler de ileri sürülmeye başlanmıştır. Sözleşmenin onaylanmasını ısrarla tavsiye edenlere göre, bu yalnızca diğer Arktika ülkeleriyle

politikaları koordine etmek için ABD'yi yasal mekanizmaya dâhil etmekle kalmayacak, aynı zamanda 200 millik bölgenin dışında maden kaynaklarının çıkarılmasına da olanak sağlayacaktır (Konuşev ve Sergunin, 2011, s.69).

En önemlisi de, Arktika'nın serbest bir bölge olması gerektiğini savunan Washington, Lomonosov ve Mendelejev Sırtlarının okyanus sırtı olduğunu ve bu nedenle de herhangi bir devletin kıta sahanlığının bir uzantısı olmadığını öne sürerek, Rusya'nın egemenlik iddiasına karşı çıkmaktadır (The Stimson Center, 2013). ABD, kendisini Arktika Bölgesi'nde ortaya çıkabilecek tartışmanın merkezine almak istediğini açıkça ifade etmektedir. Bu bağlamda, ABD Savunma Bakanı R. Gates, Haziran 2009'da Alaska'daki askerlere hitap ederken: "Deniz üzerindeki buz örtüsünün erimeye devam etmesi ile birlikte Arktika kaynakları için rekabetin artacağını (...) düşünüyorum. Bence buradaki rolünüz (askeri kuvvetlerin) zaman geçtikçe daha da önemli hale gelecektir." demiştir (DoD News, 2009).

Bu doğrultuda Arktika kaynakları üzerindeki rekabetin artması ile birlikte Rusya ve ABD arasında karşılıklı askeri girişimlerin de arttığı gözlemlenmiştir. 2000'lerin başından itibaren Rusya Arktika'da birçok sayıda askeri üs açmış ve füzeler için erken uyarı radar sistemi kurmuştur. Aralık 2014'te, Ortak Strateji Komutanlığı "Kuzey Donanması" kurulmuştur. Bu komutanlığın görevi, "Arktika kıta sahanlığında bulunan maden kaynakları ile ticari ve askeri gemilerin güvenliğini sağlamak şeklinde belirtilen "Rus ulusal çıkarlarını" korumaktır" (Klimenko, 2016, s.22).

Şekil 6. Rusya'nın Arktika'daki Üsleri

Kaynak: *International Relations Insights and Analysis*

Aynı zamanda Arktika Bölgesi'ndeki Rus hava kuvvetlerine büyük yatırımlar yapılmıştır. 2015 yılından itibaren Rusya, Arktika için çok yönlü bir denetim sistemi ağı geliştirmeye başlamıştır. En geç 2025 yılında hizmete başlaması planlanan söz konusu sistem, ulaşım ve iletişim araçlarıyla birbirine bağlı insansız hava araçları, uzay ve sualtı uydularını kapsayacaktır. Böylelikle Rus silahlı kuvvetlerinin bölgedeki gelişmeleri karada, havada, su üstünde ve altında izlemesi mümkün hale gelecektir (Postimes, 2015).

Rusya'nın bölgede askeri varlığını arttırması ABD başta olmak üzere Batılı devletler tarafından tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda özellikle Obama döneminde ABD'nin Arktika'da güçlü bir askeri yapılanma içine girme çabaları hız kazanmıştır. 2009 yılından itibaren Arktika ile ilgili birçok stratejik belge yayınlayan Washington, bölgede stratejik açıdan önemli olan yeni nesil buz kıran gemilerin ve askeri teçhizatın geliştirilmesi için çalışmalar başlatmıştır.⁷ Aynı zamanda ABD'nin, bölgedeki varlığını NATO üzerinden güçlendirmeye çalıştığı gözlemlenmiştir. 2013 yılından itibaren NATO çerçevesinde Arktika'da düzenlenen geniş çaplı askeri tatbikatlar ile Washington, hem Rusya'ya caydırıcılık mesajı vermeye, hem de örgütü bölgede etkin kılmaya çalışmaktadır (Şilovskaya, 2017, s.184). Aynı zamanda ABD ve müttefikleri sıklıkla Rusya'yı Arktika'yı askerileştirmekle suçlamaktadır. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesi ile bağlantılı olarak ABD, Arktika'da "barış ruhunun" bozulacağı konusunda endişelerini dile getirmiş ve Rusya'nın bölgede askeri kuvvetlerini arttırmasını eleştirmiştir. Mart 2014'te ABD'nin eski Dışişleri Bakanı Hillary Clinton Montreal'de (Kanada) yaptığı konuşmada: "Rusya'nın yayılmacı politikasının Kuzey Kutbu'na da sıçrayabileceğine" dikkat çekerek "Onlar saldırgan tavırlarıyla askeri üslerini yeniden açıyor. (...) Birleşik bir cepheye ihtiyacımız var" demiştir (The Globe and Mail, 2014).

ABD'nin eleştirisine karşılık olarak, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin amaçlarının Arktika'yı "askerileştirmek" olmadığını, ancak ülkesinin bölgedeki savunma kapasitesini arttırmak için gerekli adımları atmaya devam edeceklerini bildirmiştir (Dniru, 2015). Rusya, NATO ülkelerinin kendisine karşı savunma iş birliği yapmalarını kaygı verici olarak yorumlamış ve 2015'te bölgede 14 km²'lik askeri bir üs daha kurmuştur. Buna ek olarak, Rusya'nın Arktika'daki adalarda nükleer silah denemeleri yaptığı bilinmektedir. Aynı yıl, yukarıda değindiğimiz, Alaska sınırına 600 kilometre mesafede bir insansız hava aracı üssü inşa edilmeye başlanmıştır. 2017 yılında Rusya'nın Kuzey Filosunda 5 hücum bot, 7 lojistik gemisi, 9 uçak ve 10 hava savunma radar sistemi dâhil 1.090 modern askeri teçhizatın kullanıma alındığı ve Arktika bölgesi için tasarlanan yeni nesil buzkıran gemisi İlya Muromets'in Rus donanmasına eklendiği açıklanmıştır. Böylece son

⁷ Rusya'nın buzkıran filosunda 40 gemi varken, ABD'de yalnızca 5 tane vardır. Aynı zamanda Rusya'nın daha 5 tane üretimi başlatılan ve 6 tane üretilmesi planlanan gemisi bulunmaktadır. ABD'nin ise üretimi başlatılan 6 tane gemiden ilkinin 2023 yılında tamamlanması beklenmektedir (Inosmi, 2018).

yıllarda Rusya, yeni askeri tesisler inşa ederek, Arktika'ya daha fazla askeri birlik ve teçhizat göndererek kuzey sınırlarındaki savunma kapasitesini belirgin bir şekilde artırmıştır (Russia Today, 2018).

Rusya'nın Arktika'daki ilerlemesine dikkat çeken Amerikan güvenlik uzmanları, "Bir Arktika ülkesi olarak ABD'nin bölgedeki haklarını ve sorumluluklarını savunma zamanı geldi" çağırısını yapmaktadır" (High North News, 2018). Bu doğrultuda 2016 yılında ABD'de Arktika Doktrini kabul edilmiştir. Söz konusu doktrine göre, Amerikan ticaret ve askeri gemilerinin Arktika suları boyunca geçişini kısıtlama girişimlerine Pentagon karşılık verecektir. Bu tehdidin öncelikle Kuzey Denizi Rotası'nı kontrol etme hakkını elinde tutan Moskova'ya yöneltildiğini tahmin etmek mümkündür (International News, 2018). Buna ek olarak, Mart 2018'de Avrupa Kuvvetleri Komutanı Scaparrotti yaptığı açıklamada, ABD'nin Arktika yönünde Rusya'dan geride kaldığını kabul ederek ABD'nin bölgedeki askeri varlığını artırma niyetinde olduğunu bildirmiştir (Russia Today, 2018). Aynı yıl Kasım ayında ABD Sayıştay'ı (*The Government Accountability Office*) yayımladığı raporunda Ulusal Kar ve Buz Veri Merkezi'nin (*National Snow and Ice Data Center*) verilerine dayanarak Arktika Bölgesi'nde 1981'den beri deniz buzunun kapsamının önemli ölçüde azaldığını bildirmiştir. Bu değişimin, ticaret ve denizcilik faaliyetlerini artıracak gibi çatışan egemenlik iddialarının ışığında bölgede gerilimi de yükseltebileceğine dikkat çeken söz konusu rapor, ABD'nin Arktika'da askeri varlığını güçlendirme ihtiyacının olduğunu vurgulamıştır (United States Government Accountability Office, 2018, s.1).

Görüldüğü gibi, son dönemlerde Arktika, Rusya ve ABD başta olmak üzere bir dizi devletin bölgesel, ekonomik ve jeostratejik çıkarlarının konusu haline gelmiştir. Bu gelişmeler ışığında ilerleyen yıllarda Arktika etrafında uluslararası ilişkilerde gerilimin yükselmesi ve çatışma potansiyelinin artması beklenmektedir.

Sonuç

Bir zamanlar soğukluğu yüzünden neredeyse kendi haline bırakılan Arktika, günümüzde giderek artan bir ilginin odağı olmaya başlamıştır. Son yıllarda yaşanan iklim değişikliği ile birlikte Arktika'daki buzulların erimesi deniz alanını daha kullanılabilir bir hale getirmiş ve söz konusu bölgede hidrokarbon kaynaklarına erişimi kolaylaştırmıştır. Ayrıca, küresel ısınma nedeniyle gelecekte Arktik Okyanusu'nun buzdan arınacağı yönündeki öngörüler, bölgede yer alan Kuzeybatı Geçidi ve Kuzey Denizi Rotası'nın, uluslararası ticarete kullanılan geleneksel su yollarına rakip olabileceği beklentilerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu iklimsel değişime bağlı olarak Arktika'ya kıyaslı olan ülkelerin bu alana olan ilgisi önemli ölçüde artmış ve Arktika'nın uluslararası statüsü ve egemenlik alanları konusunda ciddi uyuşmazlıklar ortaya çıkmıştır.

Dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz ihracatçılarından biri olan Rusya'nın, Kuzey Kutbu rezervlerinin araştırılması stratejik önceliği haline gelmiştir. Aynı

zamanda Arktika; Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya'yı birbirlerine bağlaması itibariyle Rusya için askeri ve stratejik bir öneme sahiptir. Buna bağlı olarak Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu, Arktika'nın modernizasyonunun, Rus Hükümeti'nin öncelikleri arasında yer aldığını belirtmiştir (Sputnik, 2018). Buna karşılık olarak Rusya'nın Arktika'daki varlığını bir tehdit olarak gören ABD de, söz konusu bölgede söz sahibi olmak için çaba harcamaktadır. Kısacası, yeni enerji kaynakları ve deniz ulaşımı yönünden elde edilecek üstünlükler bölgenin yeni bir mücadele alanına dönüşeceği işaretini vermektedir. Söz konusu bölgedeki jeopolitik rekabette Arktik Okyanusu'na kıyısı bulunan Rusya, ABD, Kanada, Norveç ve Danimarka yer almaktadır. Ancak bu beş ülke arasında özellikle bir süper güç olan ABD'nin ve süper güç statüsünü yeniden elde etmeyi hedefleyen Rusya'nın ön plana çıktığı gözlemlenmektedir.

Arktika'ya ABD-Rusya rekabeti açısından baktığımızda iki ülke arasında üç temel sorun alanından bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, önemli jeopolitik çekişmenin yaşandığı Arktika suyollarının statüsü ile ilgilidir. Bu kapsamda Rusya kıyılarından geçen Kuzey Denizi Rotası önemli bir uyuşmazlık noktasını teşkil etmektedir. Şöyle ki, Rusya KDR'nin kendi iç suyolu olduğunu iddia ederken, bölgede uluslararası seyrüsefer serbestliğinden yararlanmak isteyen ABD, KDR'nin uluslararası bir güzergâh olduğu kanaatindedir. Günümüzde buzkıran gemilerinin yardımıyla sadece Temmuz-Ekim aylarında kullanılabilen KDR, büyük buz kütleleri eridiği zaman küresel ticareti ve dünya jeopolitiğini yeniden şekillendirecektir. Buna bağlı olarak ilerleyen yıllarda KDR üzerindeki mücadelenin daha da büyüceğini iddia etmek mümkündür.

ABD-Rusya arasında ikinci temel sorun, deniz sınırlarının belirlenmesiyle alakalıdır. Rusya, Lomonosov Sırtı'nın Rusya'nın kıta sahanlığının bir uzantısı olduğunu iddia ederek orada egemenlik elde etmeye çalışmaktadır. Rusya'nın egemenlik iddiasında bulunduğu bölgede 15 milyar ton eşdeğer petrol hidrokarbon kaynakları rezervleri bulunduğu tahmin edilmektedir (Zonn ve Jiltsov, 2015, s.9). Bu miktar Rusya'nın dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz ihracatçısı statüsünü daha uzun yıllar boyunca sürdürmesine olanak sağlayacaktır. Bunu önlemeye çalışan ABD, bu sırtların okyanus sırtları olduğunu ve bu nedenle de herhangi bir devletin kıta sahanlığının bir uzantısı olmadığını iddia ederek, Rusya'nın egemenlik iddiasına karşı çıkmaktadır.

Son olarak da karşılıklı askeri girişimler, Rusya ve ABD arasındaki bir diğer sorunu oluşturmaktadır. İki ülkenin güvenlik kaygıları taşınması ve birbirlerinde güvensizliğe neden olacak eylemlerde bulunması Arktika'nın hızla askerileştirilmesine neden olmaktadır. Özellikle Ukrayna Krizi sonrası tarafların savunma harcamalarını artırması Arktika'nın kısa sürede enerji, ticari ve güvenlik mücadeleleriyle öne çıkabileceğini işaret etmektedir. Hatta ilerleyen yıllarda büyük devletlerin çatışma alanı olarak kabul edilen Orta Doğu'nun yerini Arktika'nın alabileceği de bu çerçevede anlamlı bir ihtimal olarak görülebilmektedir.

Kaynakça

- Akpınar, B. (2017). Uluslararası hukuk çerçevesinden Arktik Güvenliği Politikalarının analizi: Rusya ve ABD örneği. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2), 83-118.
- Arctic Council, (1996). *Declaration on the establishment of the Arctic Council*. Ottawa.
- Artamonov, V. ve Musienko, T. (2016). Arktıçeskaya Geopolitika Rossii: Problemi obespeçeniya bezopasnosti. *Intelros*, 26 Ekim 2018 tarihinde http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/do4-2016/31945-arkticeskaya-geopolitika-rossii-problemy-obespeçeniya-bezopasnosti.html adresinden erişilmiştir.
- Bird, K. ve Charpentier, R. R. (2008). Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle. *US Geological Survey Fact Sheet*, Reston.
- Bloom, E. (1999). Establishment of the Arctic Council. *The American Journal of International Law*, 93(3), 712-722.
- Brızgalov, Roman, (2011). Severniy Morskoy put: Sostoyaniye i perspektivi razvitiya. *MİR*, 9(3), 103-106.
- Budaşevskiy, G. (2011). Povsednevnost GULAGA: Usloviya jizni zaklyuçennih, İTU SSSR v 40-50-e gg. XX Veka Na materialah Leningrada i Leningradskoy Oblasti. *Terra Humana*, 2(1), 48-52.
- Buzan, B. (2008). Askeri güvenliğin değişen gündemi. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 107-123.
- Chossudovsky, M. (Ağustos 20, 2007). North American integration and the militarization of the Arctic. *Global Research*, 18. 08. 2018 tarihinde <https://www.globalresearch.ca/north-american-integration-and-the-militarization-of-the-arctic/6586> adresinden erişilmiştir.
- Council on Foreign Relations (2014). The Emerging Arctic [Blog yazısı]. 16. 08. 2018 tarihinde <https://www.cfr.org/interactives/emerging-arctic#!/emerging-arctic> adresinden erişilmiştir.
- Dniru (Ağustos 26, 2014). Kanada hochet voyevat s Rossiiye za Arktiku [Blog yazısı]. 19. 08. 2018 tarihinde <https://dni.ru/polit/2014/8/26/278990.html> adresinden erişilmiştir.
- Demirkılınç, S. (2015). Politik bir bölge olarak Arktika'nın tanımlanışı. (Harun Gümrükçü ed.), *Küresel Bakışla Kutup Çağı: Çatışmalar, İşbirlikleri ve Ulusal Çıkarlar*, içinde(s. 109-131). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Baker, F.. (Haziran 2, 2009, Dod News). *Gates stops in Alaska to talk with troops*. 18. 08. 2018 tarihinde <http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=54584> adresinden erişilmiştir.
- Golodnov, V. (1988). *Mihail Gorbaçov izbranniye Rechi i Statyi*. (2.bsm), Moskva: Politizdat.
- Gunitskiy, V. (2008). On thin ice: Water rights and resource disputes in the Arctic Ocean,. *Journal of International Affairs*, 61(2), 261-271.
- Heininen, L. (2001). State of the Arctic strategies and policies. *Arctic Year Book*, 1, 2-47.
- Heleniak, T. (2001). Migration and restructuring in post-Soviet Russia, *Demokratizatsiya*, 9(4), 531-549.

- Malte, H.(Mart 22, 2018, High North News). *U.S. military warns against Russian Arctic Expansion*. 20.08.2018 tarihinde <http://www.highnorthnews.com/u-s-military-warns-against-russian-arctic-expansion/> adresinden erişilmiştir.
- Embury, T. D.(September 18, 2018, Independent). *Container ship crosses Arctic Route for first time in history due to melting sea ice*. 29.11.2018 tarihinde <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/maersk-container-ship-arctic-ocean-northern-sea-route-venta-global-warming-a8543431.html> adresinden erişilmiştir.
- International News. (Ekim 21,2018). *Competition has taken a military connotation: How NATO countries are increasing their presence in the Arctic*. 26.11.2018 tarihinde http://www.tellerreport.com/news/--%22competition-has-taken-a-military-connotation%22--how-nato-countries-are-increasing-their-presence-in-the-arctic.-rk_E7NFjX.html adresinden erişilmiştir.
- Dilow, C. (Şubat 7, 2018, İnosmi). *Rossiya, Kitay i SŞA vstupili v gonku za kontrol nad Arktikoy*. 20. 08. 2018 tarihinde <https://inosmi.ru/politic/20180207/241392753.html> adresinden erişilmiştir.
- Kazokoğlu, C. (Şubat 20, 2014, BBC). *Sekiz ülkenin gözü neden kutup bölgesi'nde?* 13.08.2018 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140220_kutup_dairesi_enerji adresinden erişilmiştir.
- Klimenko, E. (2016). *Russia's Arctic security policy: Still quiet in the high north?. SIPRI Policy Paper*, Solna.
- Konışev, V. ve Sergunin, A. (2011). *Arktika v Mejdunarodnoy politike: Sotrudniçestvo ili soperniçestvo?* Moskva: RİSİ.
- Korovin, S. (2014). *Militarizatsiya Arktiki*. Moskva: AVNRF.
- Mejdunarodnaya Jizn. (2010). *Holodnya vojna za Arktiku*. 03. 02. 2019 tarihinde <https://interaffairs.ru/paged/show/lukoil/eight> adresinden erişilmiştir.
- Melnikov, D. (2017). *Politika Rossii v Arktike: Aktualniye pravoviye, ekonomičeskiye voyenniye problemi*. *İTSRON*, 11 Haziran 2017, 13. 08. 2018 tarihinde <http://izron.ru/articles/sovremennye-problemy-obshchestvennykh-nauk-v-mire-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam-mezhdunarodnoy-/seksiya-11-politicheskie-problemy-mezhdunarodnykh-otnosheniy-globalnogo-i-regionalnogo-razvitiya-sp-politika-rossii-v-arktike-aktualnye-pravovye-ekonomicheskie-i-voennye-problemy/> adresinden erişilmiştir.
- Liddell, H. ve Robert S. (1883). *A Greek-English lexicon*. New York: Harper.
- Polinov, M. (2012). *Novoye političeskoye mişleniye: Vozniknoveniye i Osnovniye idey*. *Terra Humana*, 4(1), 84-89.
- Postime. (Aralık 7,2015). *V Rossii do 2025 Goda Poyavitsya kompleksnaya sistema kontrolya Arktiki*. 19.08.2018 tarihinde <https://rus.postimees.ee/3286773/v-rossii-do-2025-goda-poyavitsya-kompleksnaya-sistema-kontrolya-arktiki> adresinden erişilmiştir.
- Prohorov, A. (1970). *Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya*. (2.bsm), Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya.
- RTI Systems. (2017). *Strategičeskoye znachenije Arktiki*. 09. 08. 2018 tarihinde <http://www.rtisystems.ru/products/motioncontrols/strategy/> adresinden erişilmiştir.
- Bulgaru, D. (Mart 14,2018, Russia Today) *Prohladny front: SŞA obespokoini vozmojnoy*

- voyennoy konkurentsiey s Rossiye v Arktike*. 19. 08. 2018 tarihinde <https://russian.rt.com/world/article/512649-ssha-rossiya-arktika-konkurenciya> adresinden erişilmiştir..
- Russia Today, (Nisan 5, 2018). *NATO planiruyet naraşivat voyennoye prisutstviye v Arktike v otvet na deystviya Rossii*. 19. 08. 2018 tarihinde <https://russian.rt.com/world/news/499997-nato-arktika-naraschivanie-sil> adresinden erişilmiştir.
- University of New Hampshire. (2008, February 12). *Continental slope off Alaska 100 nautical miles further off coast than assumed*. *Science Daily*. 17 Temmuz 2019 tarihinde www.sciencedaily.com/releases/2008/02/080211134449.htm adresinden erişilmiştir.
- Sputnik (Mayıs 7, 2017). *ABD’li amiral: Rusya Arktik bölgede ABD’yi mat etti*. 14.08.2018 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/abd/201705071028371496-abd-amiral-rusya-arktik-bolge/> adresinden erişilmiştir.
- Sputnik, (Mart 28, 2018). *Şoygu: SSCB’den bu yana kuzey kutbu üzerinden Kuzey Amerika’ya ilk kez uçuş gerçekleştirdik*. 14.08.2018 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201803281032822245-soygu-sscb-kuzey-kutbu-kuzey-amerika-ilk-ucus/> adresinden erişilmiştir.
- Surenkov, V. (2012). *Voennaya politika SŞA v Arktike, İstoriya SŞA*. 26 Kasım 2012, 18.08.2018 tarihinde <https://ushistory.ru/populjarnaja-literatura/991-voennaja-politika-ssha-v-arktika> adresinden erişilmiştir.
- Suprun, M. N. (Nisan 1, 2000). *Arktika v strategii Mirovih Derjav v Godı Vtoroy Mirovoy voyny*. 14.08.2018 tarihinde <http://arcticwar.pomorsu.ru/sea/nc3/research/souprun.html> adresinden erişilmiştir.
- Şilovskaya, K. (2017). *NATO v Arktike: Usileniye militarizatsii ili povişeniye bezopasnosti v regione. Skif. Voprosı Studentičeskoj Nauki*, 9, 182-186.
- TASS (Ekim 29, 2014). *Minprirodı: RF podast zayavku v OON na rasşireniye granits Arktičeskogo şelfa Vesnoy 2015*. 18.08.2018 tarihinde <http://tass.ru/politika/1540165> adresinden erişilmiştir.
- Kuzmin, V. (Mart 28, 2017, TASS). *İstoriya osvoyeniya Rossiyskoj Arktiki.: Dosye*. 05.08.2018 tarihinde <http://tass.ru/info/2205534> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2018). *Petrol*. 26.06.2019 tarihinde <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> adresinden erişilmiştir.
- The Globe and Mail (Mart 18,2014). *Hillary Clinton warns Montreal Crowd of Russia’s increased activity in Arctic*. 19.08.2018 tarihinde <https://www.theglobeandmail.com/news/politics/clinton-warns-montreal-crowd-of-russias-increased-activity-in-arctic/article17560676/> adresinden erişilmiştir.
- The Stimson Center. (Eylül 15,2013). *Evolution of Arctic territorial claims and agreements: A timeline (1903-Present)*. 18.08.2018 tarihinde <https://www.stimson.org/content/evolution-arctic-territorial-claims-and-agreements-timeline-1903-present> adresinden erişilmiştir.
- The White House (Ocak 9, 2009). *National security presidential directive/NSPD -66*. Washington.
- United States Government Accountability Office. (Kasım 2018). *Navy report to congress aligns with current assessments of Arctic threat levels and capabilities required to execute DOD’s strategy*. içinde (s.1),Washington.

- Vesti, (Nisan 16, 2014). *Arktika – noviy etap v voyne za resursı glazami SŞA*. 15.08.2018 tarihinde, <http://www.vestifinance.ru/articles/41788> adresinden erişilmiştir.
- Voronkov, L. (2013) İnteresı Rossii v Arktike. (İgor İvanov ed.), *Arktiçeskiy Region: Problemy Mejdunarodnogo Sotrudniçestva*, içinde (s.104-110), Moskva: Aspekt Press.
- Zonn, İ.S. ve S.S. Jiltsov, S.S. (2015). Russia’s policy in the Arctic continent: Contemporary challenges. *Vestnik (Seriya Politologiya)* ,2, 7-22.